

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İnsan Hakları Anabilim Dalı

TEMEL BİR İNSAN HAKKI OLARAK EĞİTİM HAKKI

Yusuf ÖKSÜZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

TEMEL BİR İNSAN HAKKI OLARAK EĞİTİM HAKKI

Yusuf ÖKSÜZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İnsan Hakları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Yusuf ÖKSÜZ tarafından hazırlanan “Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Eğitim Hakkı” başlıklı bu çalışma, 28.09.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cemal GÜZEL (Başkan / Danışman)

Prof. Dr. Haluk ERDEM (Üye)

Doç. Dr. Çetin TÜRKYILMAZ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

28/09/2023

Yusuf ÖKSÜZ

¹“**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. Cemal GÜZEL** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Yusuf ÖKSÜZ

ÖZET

ÖKSÜZ, Yusuf. *Temel İnsan Hakkı Olarak Eğitim Hakkı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023

Bireylerin sırf insan olmalarından ötürü sahip oldukları, dokunulmaz, vazgeçilmez, devredilmez haklarını ifade eden insan hakları kavramı, tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar birçok filozofun, felsefî görüşün, siyaset bilimcinin ve hukukun farklı bakış açılarıyla ele aldığı önemli bir konu olmuştur. Birçok farklı felsefî görüş ve düşünür tarafından ele alınması insan hakları kavramının da birçok farklı tanımının yapılmasına sebep olmuştur. Bu farklı tanımlamalar da insan haklarının farklı şekilde sınıflandırılmalarına neden olmuştur.

İnsan hakları, birey ile devlet arasındaki ilişki, devletin insan haklarıyla ilgili konumu, insan haklarının kullanım şekli gibi birçok açıdan sınıflandırılır. Bu bağlamda hakların genel olarak özlük hakları, yurttaş hakları, siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar gibi sınıflara ayrıldığı görülmektedir. Sadece kişi haklarının insan hakkı kabul edilmesini ve korunmasını ileri süren görüşlerin yanında tüm hakların temel insan hakkı olarak sınıflandırılıp korunması gerektiğini öne süren görüşler de mevcuttur. Bu sınıflandırmalar, hakkın korunması bakımından da oldukça farklı sonuçlar doğurmaktadır.

Bu çalışmada, eğitim hakkının gerek diğer tüm hakların kullanılabilmesini ve korunmasını mümkün kılması; gerekse de bireylerde insan haklarına uygun değerlendirme yapma bilinci oluşturulabilmesi açısından temel insan hakkı olarak kavramsallaştırılması gerektiği ileri sürülmüştür.

Anahtar Sözcükler: *Hak, İnsan Hakları, Eğitim Hakkı, Anayasa*

ABSTRACT

ÖKSÜZ, Yusuf. *The Right to Education as a Basic Human Right*, Master's Thesis, Ankara, 2023

The concept of human rights, which expresses the inviolable, inalienable, inalienable rights that individuals have simply because they are human beings, has been an important issue that has been addressed by many philosophers, philosophical views, political scientists and lawyers with different perspectives from the earliest periods of history to the present day. The fact that it has been handled by many different philosophical views and thinkers has led to many different definitions of the concept of human rights. These different definitions have led to different classifications of human rights.

Human rights are classified in many ways such as the relationship between the individual and the state, the position of the state in relation to human rights, and the way human rights are used. In this context, rights are generally categorized as personal rights, citizens' rights, political rights and economic, social and cultural rights. In addition to the views that argue that only individual rights should be recognized and protected as human rights, there are also views that argue that all rights should be classified as fundamental human rights and protected. These classifications lead to quite different results in terms of the protection of the right.

In this study, it is argued that the right to education should be conceptualized as a fundamental human right in order to enable the exercise and protection of all other rights and to create an awareness in individuals to make evaluations in accordance with human rights.

Keywords: *Rights, Human Rights, Right to Education, Constitution*

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iv
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	3
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	3
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	3
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	3
1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	4
2. BÖLÜM: İNSAN HAKLARI.....	5
2.1. İNSAN HAKLARI KAVRAMI.....	5
2.2. İNSAN HAKLARININ SINIFLANDIRILMASI	7
2.2.1. Klasik İnsan Hakları Sınıflandırması.....	7
2.2.2. Kuşak Sınıflandırması.....	8
2.2.3. Kolektif Haklar-Bireysel Haklar Sınıflandırması	9
2.2.4. Kuçuradi'nin Sınıflandırması	9
2.2.5. İnsan Haklarının Konularına Göre Sınıflandırılması.....	11
3. BÖLÜM: EĞİTİM HAKKI	13
3.1. EĞİTİM VE EĞİTİM HAKKI KAVRAMI	13
3.2. EĞİTİM HAKKININ KAPSAM VE NİTELİĞİ	14
3.3. ULUSLARARASI BELGELERDE EĞİTİM HAKKI	16
3.3.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi.....	16
3.3.2. İnsan Hakları ve Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	17
3.3.3. Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme	18
3.3.4. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	19
4. BÖLÜM: TEMEL BİR İNSAN HAKKI OLARAK EĞİTİM HAKKI.....	22

SONUÇ.....	27
KAYNAKÇA	1
EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU	1
EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU.....	1

GİRİŞ

İnsan hakları kavramı ve düşüncesi, tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar birçok filozofun, felsefi görüşün, siyaset bilimcinin ve hukukçunun farklı bakış açılarıyla ele aldığı önemli bir konu olmuştur. Her ne kadar insan hakları kavramı farklı şekillerde tanımlanıyor ve anlaşılıyor olsa da bu tanımlamaların bazı ortak noktaları bulunmaktadır. Buna göre tüm insan hakları tanımları; *“Tüm insanlara güvence altına alınması gereken temel hak ve özgürlükler, milliyet, ırk, etnik köken, cinsiyet veya dinlerinden bağımsız olarak tüm insanların sahip olduğu haklardır. “İnsan hakları, bir kişinin haklarını ve onurunu korumaya yönelik iddialardır.”* unsurlarını içermektedir.

Farklı görüşler ve ölçütler, insan hakları kavramının tanımı ve sınıflandırılması konusunda ortaya çıkmaktadır. İnsan hakları, birey ve devlet arasındaki ilişki, devletin insan haklarına yaklaşımı, insan haklarının kullanım şekli gibi birçok açıdan sınıflandırılabilir. Özlük hakları, yurttaş hakları, siyasi haklar, ekonomik haklar, sosyal haklar ve kültürel haklar gibi farklı kategorilere ayrılabilen haklar bulunmaktadır. İnsan hakları, farklı bakış açılarına göre sınıflandırılabilir olsa da, birçok uluslararası düşünür ve belge bu hakları listelemeyi tercih etmiştir. Örneğin, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, insan hakları alanındaki en temel uluslararası belge olmasına rağmen, hakları tanımlamak yerine sadece listelemiştir. Bu sözleşme kapsamında, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar arasında çalışma hakkı, sendika hakları, sosyal güvenlik hakkı, aile, doğum, çocuk ve gençlerin korunması, yaşam standardı hakkı, sağlık hakkı, kültüre katılma hakkı, yaşama ve eğitim hakkı yer almaktadır.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, birçok konuda saldırıya en çok maruz kalan insan hakları kategorisidir ve diğer insan haklarıyla ilişkileri ve kapsamı da önemlidir. Ulusal ve uluslararası düzenlemeler ve olumlu uygulamalar, bu haklara genellikle kuşkuyla yaklaşıldığını göstermektedir. Bazıları, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların diğer haklardan, özellikle kişisel ve siyasi haklardan farklı özelliklere sahip olduğunu düşünerek, bunların “hak” olarak tanımlanmasına karşı çıkmaktadır. Ayrıca, bu hakların gerçekleştirilmesi için yapılan her eylemin başkalarının haklarını “ihlal” ettiğini savunanlar da bulunmaktadır. (Algan, 2007)

Kuçuradi'ye göre ekonomik, sosyal ve kültürel haklar da diğer tüm insan haklarının aynı kategoriye sahip olduğu özelliklere sahiptir. Kuçuradi'ye göre insan hakları, insanın olanaklarının gerçekleşmesiyle doğrudan doğruya ilgili olan istemler ile bu olanakların geliştirilmesiyle ilgili olan istemlerdir. (Kuçuradi, 2018) Bu bağlamda yaşam hakkı, adil yargılanma hakkı, sağlık hakkı ve eğitim hakkı gibi haklar insan haklarıdır.

Eğitim hakkı, diğer insan haklarının da gerçekleştirilebileceğini ve korunabileceğini garanti eden en önemli haklardan biridir. Eğitim, insan haklarının gerçekleşebilmesi için önemlidir çünkü yeterli eğitim seviyesinde olmayan bireyin temel hak ve hürriyetlerini yeterince bilmesi ve koruması, bu haklardan yararlanması ve başkalarının haklarına saygı göstermesi mümkün değildir. Ne yazık ki günümüzde ancak yeterli düzeyde eğitim almış bireyler özel hayatın gizliliği, kişisel verilerinin korunması, adil yargılanma gibi haklarının gereğini ve korunmasını talep edebilmektedirler. Eğitim, insan haklarının korunması için de önemlidir çünkü her ne kadar insan hakları yasalarla güvence altına alınmış ve ihlali durumunda yaptırım uygulanacağı belirlenmiş olsa da bireyin karşı karşıya kaldığı bir durumda insan haklarının korunmasını ve gerçekleştirilmesini sağlayacak davranışta bulunabilmesi eğitim düzeyiyle oldukça ilişkilidir. Nitekim kanunen güvence altında da olsa kimi haklar, ırk ve cinsiyete dayalı ayrımcılık, cinsel istismar, tecavüz, cinayet ve özellikle kadın cinayetleri gibi ihlallere maruz kalmaktadır. Bu yönüyle eğitim hakkı, temel insan haklarının ön şartı, tamamlayıcısı ve geliştiricisi konumundadır.

Bu çalışmada öncelikle insan hakları kavramı, kavramın sınıflandırılması ve korunması ele alınacaktır. Sonrasında eğitim hakkının kapsam ve niteliği incelenecektir. Son olarak eğitim hakkının neden temel hak olarak kavramsallaştırılması gerektiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

I. BÖLÜM

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

İnsan hakları, devlet ve birey arasındaki ilişki, devletin insan haklarına yaklaşımı ve insan haklarının uygun kullanımı gibi birçok açıdan sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalar, hangi hakların hangi kriterlere göre hangi sınıflandırmalara dahil edileceği konusunda tartışmalara yol açabilir. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların korunması ile temel insan haklarının korunması arasındaki ilişki de tartışmalıdır. Bu tartışmalar, eğitim hakkının kapsamı ve niteliği ile ilgili sorulara neden olabilir. Eğitim hakkının korunması olmadan diğer insan haklarının korunup korunamayacağı ve diğer hakların gerçekleştirilmesinin, kişinin eğitim hakkından yararlanmasına bağlı olup olmadığı da araştırılması gereken konulardır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Günümüzde insan haklarının gerçekleştirilmesi ve korunması toplumların gelişimine katkı sağlayan en önemli konuların başında gelmektedir. İnsan haklarının gerçekleştirilmesi ve korunması da bireylerin niteliğine uygun bir şekilde eğitim hakkına sahip olmasıyla mümkündür. Bu çalışmanın amacı, eğitim hakkının temel insan hakkı olarak kavramsallaştırılması, kapsamının ve niteliğinin tespit edilmesi ve korunmasının önemini ortaya koymaktır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bugün insan haklarını güvence altına alma ve koruma ihtiyacı konusunda bir fikir birliği olduğu söylenebilir. Bu duruma İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine ve devamında ortaya konulan ikiz sözleşmelere devletlerin çoğunun katılması örnek verilebilir. Bu uluslararası belgelere göre eğitim hakkı, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar arasında listelenmektedir. Ancak ekonomik, sosyal ve kültürel hakların her birey için sağlanabilmesi ve korunabilmesi devletlerin ekonomik güçlerine bağlıdır. Devletlerin ekonomik yetersizliği ya da kaynakların doğru kullanılmaması nedeniyle eğitim hakkının her birey için ve yeterli nitelikte sağlanamaması, eğitim hakkının doğası gereği temel

hakların da tam anlamıyla gerçekleştirilmesi ve korunmasına engel olacaktır. Eğitim hakkının temel bir hak olarak ele alınması bu bakımdan oldukça önemlidir. Ayrıca alan yazında her ne kadar ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ele alınan çalışmalar bulunsada spesifik olarak temel haklar bağlamında eğitim hakkının ele alındığı çalışmalara rastlanmamıştır. Görüldüğü kadarıyla insan hakları ile eğitim konusu genel olarak “insan hakları eğitimi” olarak ele alınmıştır. Bu çalışmanın bu yönüyle alana katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmanın amacı, eğitim hakkının temel insan hakkı olarak kavramsallaştırılması, kapsamının ve niteliğinin tespit edilmesi ve korunmasının önemini ortaya koymaktır. Bu nedenle araştırmanın ilk bölümünde ulusal ve uluslararası belgeler ile konuya ilişkin kabul görmüş kuramlar incelenerek insan hakları kavramının tanımı, sınıflandırılması ve korunması konusu doküman analizi yöntemiyle incelenecektir. İkinci bölümde, eğitim hakkının kapsam ve niteliği insan hakları bağlamında değerlendirilecektir. Sonuç bölümünde ise, doküman analizi ile elde edilen veriler ışığında eğitim hakkının temel insan haklarından kabul edilmesi gerektiği tartışılacaktır.

II. BÖLÜM

İNSAN HAKLARI

2.1. İNSAN HAKLARI KAVRAMI

İnsan hakları kavramı ve düşüncesi, tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar birçok filozofun, felsefi görüşün, siyaset bilimcinin ve hukukun farklı bakış açılarıyla ele aldığı önemli bir konu olmuştur. Birçok farklı felsefi görüş ve düşünür tarafından ele alınması insan hakları kavramının da birçok farklı tanımının yapılmasına sebep olmuştur.

Örneğin Gewirth'e göre tüm insanlar -rasyonel ve gönüllü olarak hareket edebilen öznelere olmaları nedeniyle eşit düzeyde onurları vardır. Bu nedenle, her öznenin özgürlük ve esenlik hakkına sahip olduğunun mantıksal olarak tanınmasına dayanarak, her öznenin diğer tüm öznelere de bu haklara sahip olduğunu mantıksal olarak kabul etmesi gerektiğini iddia eder. Başka bir deyişle, bir tür örneğinin kendine özgü olması nedeniyle bir niteliği varsa, o türün tüm üyeleri aynı kaliteye sahiptir. Bu durumda, bir kişinin hareket etme kabiliyeti nedeniyle tür hakları varsa, bu yeteneğe sahip her kişi aynı haklara sahip olmalıdır. Türlerin hakları tüm öznelere hakkıdır ve tüm insanlar aynı zamanda potansiyel öznelere olduğundan, bu haklar tüm insanların hakkıdır. (Saraç, 2010)

Shue'ya göre Temel haklar, ahlaki değerlerin temelini oluşturur ve korunması gereken bir çizgiyi ifade eder. Bu haklar, her insanın insanlıkla bağlantısını korumak için yapması gereken en temel gerekliliklerdir. Diğer tüm haklardan yararlanabilmek için, temel hakların korunması gerektiği için bu haklar temel olarak kabul edilir (Tepe, 2009)

Jack Donnelly, insan haklarının evrensel olarak tanımlandığına inanır. Ona göre, insan hakları sadece insanların sahip oldukları haklar olarak değil, aynı zamanda insan olmanın doğal bir sonucu olarak da tanımlanır. Yani, insan hakları herkesin doğuştan sahip olduğu haklardır ve bu haklar herhangi bir ayırım yapılmaksızın herkes için geçerlidir. (Donnelly, 2003)

Donnelly'ye göre, insan haklarının temeli insan doğasıdır. Bununla birlikte, bir insanın neden insan olmaya layık olduğu sorusuna cevap vermek gerekir. Bu sorunun cevabı genellikle insan haklarının "insan doğasını tanımlayan ihtiyaçlardan dolayı" var olduğunu

söylese de, bu ihtiyaçların doğası en azından insan doğası kadar açık değildir. Gıda ve güvenlik olmadan, bilimsel olarak doğrulanmış ihtiyaçların bir listesinden bahsetmek imkânsızdır. Bu nasıl telaffuz edilir, *“ihtiyaçlar insan doğası tartışmasının bir parçası olmaya devam etmekte ve mecazi ve ahlaki anlam kazanmaktadır.”* (Saraç, 2010)

Kuçuradi’ye göre kavramların muğlâk olması ve herkesçe biliniyormuş gibi kullanılması onları tehlikeli hâle getirmektedir. Bu yönüyle insan hakları kavramı da dâhil olmak üzere birçok kavram, içeriği muğlâk olduğu halde herkesin bildiğini sandığı bir hal aldığından tehlikeli olmaktadır. Bu sebeple insan hakları kavramı da felsefe ile yeniden ele alınmalı ve tüm yönleriyle açıklığa kavuşturulmalıdır. Böylece insan hakları kavramının neden devredilemez bir hak olduğu, neden toplumsal ve siyasal tüm kararların temelinde olması gerektiği ve neden herkesçe herkes için ve herkese karşı korunması gerektiği net bir şekilde ortaya konulabilecektir. (Kuçuradi, 2018)

İnsanın özel bir yere sahip olmasını sağlayan özellikler, diğer canlılardan farklıdır. Bu özellikler, insanın benzersiz faaliyetleri ve ürünleri olarak kendini gösterir. İnsanın "değerini" veya "onurunu" oluşturan özellikler, insanın diğer canlılarla ortak özelliklerine ek olarak gelir. Bu yönüyle insan hakları, insanın değerinin ya da onurunun -yani yapısal özelliklerinin ve insanın olanaklarının- gerçekleştirilmesidir. (Kuçuradi, 2018) Bu bakımdan insan haklarının *“Bir insanı insan yapan fırsatlar, bir kişiye kendi içinde taşıdığı ve yalnızca bir insanın taşıdığı fırsatları gerçekleştirmesi için koşullar sağlayarak, bir kişinin değerlerine uygun bir hayat yaşayabilmesi için fırsatlar sunar”* bununla ilgili olduğu iddia edilebilir. (Tepe, 2009)

Her ne kadar insan hakları kavramı farklı şekillerde tanımlanıyor ve anlaşılıyor olsa da – ki bu durum Kuçuradi’ye göre kavramı tehlikeli hale getiren bir durumdur- bu tanımlamaların bazı ortak noktaları bulunmaktadır. Buna göre insan hakları tanımları; Temel hak ve özgürlükler, her insanın sahip olduğu haklar olup, milliyet, ırk, etnik köken, cinsiyet veya din ayrımı yapılmaksızın korunmalıdır. İnsan hakları, bireylerin haklarını ve saygınlıklarını korumaya yönelik talepler ve iddialar içermektedir. Bu haklar, herkesin doğuştan sahip olduğu haklardır ve herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan korunmalıdır.

2.2. İNSAN HAKLARININ SINIFLANDIRILMASI

İnsan hakları, insan-devlet ilişkileri, devletin insan hakları konusundaki tutumu ve insan haklarının uygun bir şekilde komünalleşmesinin yolu gibi birçok açıdan sınıflandırılır. Belli başlı sınıflandırmalar ve bu sınıflandırmalarda kullanılan ölçütlere aşağıda yer verilmiştir.

2.2.1. Klasik İnsan Hakları Sınıflandırması

İnsan haklarının yasal sınıflandırmasında, insan hakları arasındaki klasik ayrım, olumsuz, olumlu ve aktif statü hakları arasındaki komünalleşmenin ayrılığı olarak kabul edilir. Bu ayrımın kalbinde, bir kişinin devlete karşı statüsü ve statüsü kavramı yatmaktadır. İnsanın devlete karşı tutumu, devletten insan hakları açısından beklenen eylemlerin niteliği açısından da kritik öneme sahiptir.

Devletin hukukun uygulanmasına yönelik beklenen eylemleri katılımsızlıktır. Katılımsızlık, olumsuz bir haktır. Devletin olumsuz statü hakları söz konusu olduğunda aktif bir eylemde bulunmayacağı ve kişinin devletin katılımı olmadan bu haklara sahip olduğu varsayılmaktadır. Geleneksel olarak bunlar kişisel haklardır. Örneğin, bir kişinin yaşama hakkı ve kişisel mahremiyet gibi haklardan yararlanabilmesi için devletin aktif katılımı gerekli değildir. Bu haklar insana dokunulmaz ve özerk bir alan açmasını sağlamıştır.

Olumlu statü hakları, devletin aktif katılımını gerektiren haklardır. Bu haklar, bireylerin sadece devletin desteğiyle kullanabileceği haklardır. Ekonomik ve sosyal haklar, sağlık hizmetleri, eğitim ve sosyal yardım gibi haklar, olumlu statü hakları kategorisinde yer almaktadır. Olumlu statü hakları, toplumdaki sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

Aktif statü hakları, insanların siyasi iktidarın oluşumuna ve uygulanmasına katılımını sağlayan haklardır. Bu haklar, seçimlere katılma, siyasi partilerin kurulması ve üyeliği gibi unsurları içerir ve bu sayede insanlar, siyasi karar vericileri belirleyebilir ve siyasi kararları etkileyebilirler. Devlet, bu haklar sayesinde olumlu ve aktif bir rol oynamak zorunda kalabilir. Örneğin, seçimlerin düzenli ve güvenli bir şekilde yapılması, devletin

olumlu yükümlülüklerini artırırken, istenmeyen partilerin propagandasını veya atamalarını engellememesi, devletin olumsuz yükümlülüklerini artırabilir. Jellinek'in klasik sınıflandırması eleştirilebilir. Bu sınıflandırma aynı zamanda komünist olmayan bir hak hiyerarşisinin ortaya çıkması tehlikesi de oluşturabilir. Devlete karşı olumlu yükümlülükleri olmayan olumsuz statüye sahip haklar, bu yaklaşımla, insan hakları açısından riskli bir yaklaşım olan olumlu statüye sahip haklardan daha fazla koruma sağlayabilir. Bu açıdan bakıldığında, devlet Gece Nöbeti gibi görünmelidir. Devlet, olumlu önlemler alarak uygulamaya yönelik girişimlerde bulunarak bazı hakları kısıtlamaktadır. Ancak, devlet yoksulluğu ortadan kaldırmak ve genel refahı sağlamak için atılan bu adımlar, diğer insanların haklarını ihlal etme riski taşımaktadır. Bu yaklaşım, insan haklarının bütünlüğü ve aralarındaki hiyerarşinin olmaması nedeniyle eleştirilmektedir ve gelecekte de eleştirilmeye devam edecektir. (Turhan, 2013, s. 2)

2.2.2. Kuşak Sınıflandırması

İnsan hakları, Karel Vasak tarafından oluşturulan bir sınıflandırmada tarihi süreçlere vurgu yaparak üç kategoriye ayrılır. Kişisel özgürlükler ve siyasi haklar gibi olumsuz ve aktif statü hakları, Jellinek'in klasik hukuk sınıflandırmasında birinci nesil haklar olarak yer alır. Bu haklar, bireyin önceliğini vurgular. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ise ikinci nesil haklar olarak kabul edilir ve devlete olumlu yükümlülükler getirir. Bu haklar, kimliği öne çıkarır. Üçüncü nesil haklar ise dayanışma, insan hakları veya grup hakları olarak tanımlanır ve çevre hakkı, barış hakkı ve ekonomik ve sosyal kalkınma hakkı gibi örnekleri içerir. Son zamanlarda, su hakkı ve bilimin yanlış kullanımı bağlamında, insanların kopyalamama hakkı dördüncü nesil bir hak olarak kabul edilir hale gelmiştir. Nesil kavramına yöneltilen eleştirilerden biri de nesil kelimesinin anlamı ile ilgilidir. Nesil kavramı, bir sonraki neslin bir önceki neslin yerini aldığı ve bir önceki nesli ortadan kaldırdığı anlayışına yol açabilir. Ancak durum farklıdır. Nesiller birbirini değiştirmez. Nesiller arasındaki kronolojik bir düzenin geçerliliği de tartışmalıdır. Vasak'a göre, insan hakları ile devrimler arasında doğrudan bir ilişki kanıtlanamaz. Ancak insan haklarının tarihsel gelişimi ve bazı genel eğilimleri incelendiğinde, Batı Avrupa ülkelerinde ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gelişimi Sovyet devriminden bağımsız olarak ve savaş sonrası dönemde refah devleti kavramına paralel olarak gerçekleşmiştir.

Bu hakların ortaya çıkışı 19. yüzyılda Batı Avrupa'daki sosyalizmin yükselişiyle yakından ilişkilidir. Sovyet devrimi ise bu olaydan sonra gerçekleşmiştir. (Algan, 2007)

2.2.3. Kolektif Haklar-Bireysel Haklar Sınıflandırması

İnsan haklarının ikinci yasal sınıflandırması, kişisel haklar ile kolektif haklar arasındaki ayrımdır. Bireysel haklar, bir kişinin tek başına kullanabileceği haklar olarak tanımlanırken, kolektif haklar yalnızca bir grup içinde kullanılabilen haklar olarak kabul edilir. Bu iki tür hak arasındaki ayrım, insan haklarının korunması ve uygulanması açısından önemlidir.

Toplum ve sosyal grupların insan haklarına sahip olması temelinde ortaya çıkan haklar arasında kolektif veya grup hakları yer almaktadır. Bu haklar, etnik, kültürel, dilsel gibi ayırt edici özelliklere sahip azınlık gruplarının ilgili haklara sahip olması ve bu özelliklerin korunması ve geliştirilmesi için mümkün olan önlemlerin alınması anlamına gelmektedir. Bu haklar, diğer azınlık gruplarından ayrılan kolektif özelliklerin korunması ve geliştirilmesi amacıyla uygulanmaktadır. (Coşkun, 2006)

Toplu haklar ve bireysel haklar arasında bir ayrım yaparken, üçüncü nesil haklar olarak adlandırılan halk hakları ve dördüncü nesil haklar gibi su hakkı gibi haklar, bireysel haklar mı yoksa toplu haklar mı olduğunu belirlemek zordur. Çoğu insanın hakları, hem bireysel hem de toplumsal bir boyuta sahiptir. Bu nedenle, bir hakkın tamamen toplumsal veya tamamen bireysel olduğunu kesin bir şekilde belirlemek yanlış olabilir. (Turhan, 2013)

2.2.4. Kuçuradi'nin Sınıflandırması

Kuçuradi'ye göre, insan haklarının tanımı konusunda belirli bir sorun bulunmaktadır. İnsan haklarına ilişkin farklı belgeler incelendiğinde, temel haklar ve bireysel haklar başlıkları altında vatandaş hakları, sosyo-ekonomik-kültürel-politik haklar gibi hak türleri yer almaktadır. Ancak, bu belgelerde belirli hakların temel hak olup olmadığı veya temel hak olması gereken belirli hakların yer alıp almadığı konusunda anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Bu nedenle, temel hakları belirleyecek bir kriter bulmak veya tam tersi, temel hak olmayan hakları belirlemek gerekmektedir. Kuçuradi'ye göre, temel hakları

temel olmayan haklardan ayıran kriter, insan olanaklarının ve bu olanakların gerçekleştirilmesini mümkün kılan koşulların bilgisidir. Bu kriter, sadece temel hakları belirlemekle kalmayıp, Devletlerin insan haklarını koruma görevlerini belirlemede de yardımcı olur ve hangi hakların nasıl korunabileceğini gösterir. (Kuçuradi, 2018, s. 5-6)

Kuçuradi, insan hakları ve insan kararnameleri arasında önemli bir ayrım yapmaktadır. İnsan hakları ve insan haklarının çıkarına baktığımızda, tüm insan haklarının insan hakları olduğunu, ancak tüm insan haklarının insan hakları olmadığını fark edebiliriz. Bu kriterlere göre, özlük hakları talepleri bazı farklılıklar içerebilir. Bazı talepler, doğrudan insan olanaklarıyla ilgilidir; diğerleri ise bu olanakların geliştirilmesi için gerekli ön koşullarla ilgilidir. Belirli değişken koşullarla ilgili olanlar ise ayrı bir kategoriye girer. Bu nedenle, ilk iki talep türü için insan hakları terimi kullanılır. İlk talep türü, insan olanaklarının gerçekleştirilmesiyle ilgilidir ve insanların özgürce faaliyet gösterirken dokunulmaması gerektiği arzusunu ifade eder. İnsanlar, devlet tarafından verilmeyen ancak saygı duyulması gereken hakların korunmasını istiyorlar. Bu hakların korunması etik bir sorun olarak kabul ediliyor ve devletin rolü, bu hakların ezilmesini önlemek için yasalarla güvence altına alınmasıdır. Yaşam hakkı, kişinin dokunulmazlığı, fikir özgürlüğü ve özel hayatın dokunulmazlığı gibi haklar, temel insan haklarıdır ve yasal güvencelerle korunurlar. Hukuk ve özgürlük, insan haklarının farklı açılardan ifade edilmesidir. Hukuk, bir şeyin korunmasını gerektirirken, özgürlük, yasal garanti altında olduğunu ifade eder. Dolayısıyla, bir ülkede insan haklarının gerektirdiği şartlar sağlandığında, bu haklara eşdeğer özgürlüklerin de var olduğunu söyleyebiliriz. (Kuçuradi, 2018, s. 4-5)

İkinci tür temel haklar, bireylerin insan olarak potansiyellerini gerçekleştirmeleri için gerekli koşulları sağlayan haklardır. Bu haklar, sağlık ve eğitim gibi alanları kapsar ve doğrudan bireylerin koruması altında değildir. Bunun yerine, bu hakların korunması, bir ülkedeki siyasi düzenlemelere bağlıdır ve diğer haklarla birlikte sınırları belirlenmelidir. Ancak, bu sınırlar, tüm vatandaşların eşitliği göz önünde bulundurularak belirlenmelidir. Sosyal ve ekonomik hakların tanınması, diğer hakların korunmasından daha önemlidir. Eğer vatandaşlar bu hakları adil bir şekilde paylaşırlarsa, insan olanaklarının gerçekleşmesi için gerekli koşullar sağlanmış olur. Bazı insan hakları ertelenemez ve diğer hakların korunması için bu haklar da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle,

bu hakların korunması, ülkelerin en önemli sorumluluklarından biridir. (Kuçuradi, 2018, s. 6-7)

İnsan hakları, düşünürler ve farklı bilim dalları arasında farklı sınıflandırmalara sahip olsa da, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin belirlediği haklar konusunda genel bir fikir birliği vardır. Bu belgeler, insan haklarının evrensel olduğunu ve herkesin eşit bir şekilde bu haklara sahip olduğunu vurgulamaktadır.

2.2.5. İnsan Haklarının Konularına Göre Sınıflandırılması

İnsan hakları konularında sınıflandırıldığında, "mülkiyet hakları "" siyasi haklar "ve" ekonomik, sosyal ve kültürel haklar" olarak ayrılmaktadır.

Kişinin maddi ve manevi varlığının korunmasına yönelik, yaşam hakkı, mülkiyet hakkı gibi negatif statü haklarını kapsayan, gerçekleşmesi için devletin ya da bir başka kişinin müdahalesine ihtiyaç duymayan haklara kişisel haklar denilmektedir.

Siyasi haklar ise, Jellinek'in sınıflandırmasındaki aktif statü haklara karşılık gelen, seçme ve seçilme hakkı gibi devlet yönetimi ve idaresine katılmayı sağlayan haklardır.

"Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar" kavramının konuları, aynı çatı altında birleştirilen çeşitli ancak uluslararası sözleşmelerle korunan hakları temsil etmektedir. (Güneş, 2020, s. 110)

Ekonomik haklar kavramı, "birey lehine belirli ekonomik hedeflere ulaşmayı mümkün kılacak haklar", sosyal haklar; "bireyin toplumun bir üyesi olarak ve toplumun diğer üyeleriyle ilişkileri bağlamında sahip olduğu insan haklarının özel bir parçası." topluluk ve bireyin sosyal statüsüyle ilişkilendirilebilecek ", kültürel haklar " "hak sahiplerinin kültürel unsurlara erişme, katılma ve bunlardan yararlanma yetenekleriyle ilgili haklar". (Algan, 2007)

"İkinci neslin hakları arasında yer alan ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı hedeflerken, devlete belirli sorumluluklar yükler ve hak sahiplerine itiraz etme yetkisi verir. Bu haklar, iş hukuku, adil ücret hakkı, toplu sözleşme hakkı, eğitim hakkı ve eğlence hakları gibi örneklerle ifade edilebilir. "Ekonomik, Sosyal

ve Kültürel Haklar Sözleşmesi" ise 1966 yılında kabul edilmiş ve 1976 yılında yürürlüğe girmiştir.

III. BÖLÜM

EĞİTİM HAKKI

3.1. EĞİTİM VE EĞİTİM HAKKI KAVRAMI

Eğitim kavramı, günümüz Türkçesiyle, genç nesillerin sosyal hayatta yerlerini almak için gerekli bilgi, beceri ve anlayışı edinmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlayan bir faaliyet olarak tanımlanır. Ancak, toplum ve kültürle göre farklı şekillerde tanımlanabilen bir kavramdır. Eğitim, doğumdan ölüme kadar uzanan uzun bir süreci kapsar ve bireysel ve sosyal farklılıkları içerir. Bu nedenle, Amerikalı eğitim bilimci John Dewey, eğitimin tanımının oldukça zor olduğunu ve tanımların toplumun görüşleriyle ilgili farklılıklar içerebileceğini belirtmiştir. (Çallı, 2009)

Örneğin Oğuzkan, eğitim kavramını “*Gerekli bilgi, beceri ve fikirleri edinmeye ve sosyal yaşamdaki yerlerini almaya hazırlanırken yeni nesillerin kişiliklerini geliştirmelerine yardımcı olmak*” onları bir amacı olan ve davranış değişikliğini içeren "planlanmış" eylemler olarak tanımlar. (Oğuzkan, 1974) Saint Simon’a göre ise eğitim en genel anlamıyla “*Her yeni neslin gerekli toplumsal düzene uyması için gerekli tüm çabalar*” olarak tanımlanmaktadır. (Özdemir & Arslangilay, 2019)

"Mengüşoğlu'na göre, insanı insan yapan temel bir fenomen ve bir varlık şartı olan eğitim vardır."(Mengüşoğlu, 1977, s. 12) İnsanlar, doğduklarında bazı biyopsikolojik yeteneklere ve potansiyele sahip olsalar da, tam bir şekil alarak ve tüm yeteneklerini geliştirerek ancak eğitim yoluyla mümkün olabilir. (Mengüşoğlu, 2015, s. 272) Dolayısıyla insan her şeyini eğitim yoluyla elde etmektedir, İnsanın değerlerine duyarlı olması, doğa, insanlık, adalet, haklar, haksızlık ve özgürlük gibi konularda bir bakış açısı geliştirebilmesi için, erken yaşlarda başlayan ve insanı biyopsikolojik bir bütün olarak ele alan, içinde bulunduğu potansiyeli ortaya çıkarmayı hedefleyen bir eğitim gereklidir. (Mengüşoğlu, 2015, s. 280)

Genel olarak eğitim kavramı, bireylerin yaşamları boyunca kendileri için gerekli olacak bilgi ve becerileri edinmelerine, hayata hazırlamalarına, yeteneklerine göre yönlendirmelerine ve böylece insanların davranışlarını istedikleri ölçüde değiştirmelerine ve değerlendirmelerine yardımcı olma sürecidir, özelliklerine göre. (Altunya, 1999)

Erken yaşlardan itibaren insanın biyopsikolojik bütünlüğünü ele alan ve doğa, insanlık, adalet, haklar, haksızlık ve özgürlük gibi konularda bir bakış açısı geliştirmeyi hedefleyen bir eğitim, insanın değerlerine duyarlı olmasını sağlar ve potansiyelini ortaya çıkarmayı amaçlar.

Eğitim hakkı, herkesin ayrımcılık yapılmaksızın alması gereken temel ve devredilemez bir haktır. Bu hak, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik veya sosyal köken, din veya politik görüşlere, yaşa veya sakatlığa vb. herhangi bir temele dayanmaksızın geçerlidir.

Her ne kadar eğitim hakkı denildiğinde ilk akla gelen toplumun her bir ferdi için ücretsiz ilköğretim eğitime erişim fırsatının sağlanması olsa da; eğitim hakkının içeriği sadece eğitime erişimle sınırlı değildir.

Eğitim hakkı, herkesin sahip olduğu ücretsiz “eğitime erişim” hakkının yanı sıra; öğrenme ortamının, müfredatın ve tüm öğrenme süreçlerinin sorumluluğunu üstlenirken çocuğun özelliklerine ve bireysel ihtiyaçlarına cevap veren "kaliteli eğitim" hakkını ve çocuğun kendini özgürce ifade etme, görüşlerini sunabilme ve “öğrenme ortamında saygı görme" hakkını kapsar.

3.2. EĞİTİM HAKKININ KAPSAM VE NİTELİĞİ

Eğitim hakkı, her bireyin eğitimden yararlanma hakkını içeren önemli bir konudur. Bu hak, okul çağındaki kişilerin eğitim hakkından yararlanmalarını, engelli bireylerin eğitime erişimini, bireylerin kendi tercihlerine göre eğitim alma özgürlüğünü, din eğitimi özgürlüğünü ve genel olarak herkesin eğitim hakkını kapsar. Sağlık, çevre, sosyo-ekonomik faktörler, tutuklu, tutuklu, engelli, hastanın eğitime erişim hakkı nedeniyle eğitim hakkından yoksun bırakılması, azınlıkların anadilde eğitim hakkı, bireyin cinsiyete dayalı ayrımcılık yapmaksızın insan onuruna yaraşır bir eğitime sahip olma hakkı. (Adıgüzel, 2016)

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 26. maddesi, eğitim hakkının herkes tarafından kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Bu maddeye göre, ilköğretim eğitimi zorunlu ve ücretsiz olmalıdır. Ayrıca, herkes teknik ve mesleki eğitim alma fırsatına sahip olmalıdır. Yükseköğretim de herkes için eşit fırsatlar sunmalı ve başarıya ulaşmak için herkesin eşit şansı olmalıdır.

Eğitim hakkı, örgün eğitim olarak adlandırılan zorunlu eğitim kapsamında değerlendirilir. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 13. maddesi, eğitim hakkının tanınması gerektiğini belirtir. İlköğretim, herkes için zorunlu ve ücretsiz olmalıdır. Orta ve üst düzey eğitim, teknik ve mesleki eğitim dahil olmak üzere herkes tarafından erişilebilir ve zamanla ücretsiz hale gelmelidir. Ayrıca, yeterli bir burs sistemi uygulanmalıdır. Ebeveynler ve veliler, özgürlüklerine sahip olmalıdır.

Her bireyin, ırk, cinsiyet, milliyet, etnik veya sosyal köken, din, siyasi görüş, yaş veya engellilik durumuna bakılmaksızın temel eğitime parasız erişim hakkı vardır. Devlet, bu hakkın gerçekleşmesi için yeterli sayıda okul inşa etmeli ve bu okullarda görev yapacak nitelikli öğretmenleri yetiştirmelidir. Eğitime erişim sağlamak için donanımlı okulların yanı sıra nitelikli öğretmenler de önemlidir.

Devlet, özellikle kız çocukları, çalışan çocuklar, engelliler, anadili eğitim dilinden farklı olanlar, azınlıklara mensup çocuklar, özgürlükten yoksun çocuklar, mülteciler, sığınmacılar ve göçmen çocuklar gibi dezavantajlı grupların eğitime erişimini sağlamak için özel tedbirler almalıdır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. maddesi, herkesin eğitim ve öğrenim hakkına sahip olduğunu ve ilköğretimin kız ve erkek tüm vatandaşlar için zorunlu ve ücretsiz olduğunu belirtmektedir. Bu madde, cinsiyet ayrımcılığına dayalı eğitim hakkının engellenmesini de korumaktadır.

Eğitim hakkı, bireylerin hayatları boyunca farklı eğitim seviyelerine ve türlerine erişimlerini kapsar. Ancak, eğitim hakkı sadece erişimle sınırlı değildir, aynı zamanda verilen eğitimin kalitesini de içerir. Bu nedenle, öğrenme ortamları, programlar ve tüm öğrenme süreçleri, çocukların bireysel özellikleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak çocukların haklarına uygun şekilde tasarlanmalıdır. Öğrenme süreçleri, öncelikle çocukların yaşam ve gelişim haklarını desteklemeli ve eğitim programları, çocukların dinlenme, boş zamanlarını değerlendirme ve oyun haklarını ihlal etmemelidir. Ayrıca, çocukların sağlık haklarını korumak için öğrenme ortamları sağlıklı ve güvenli olacak şekilde düzenlenmelidir. (Karaman, 2013)

Eğitim hakkının en önemli unsurlarından biri, öğrenme ortamında saygı görmektir. Bu, çocukların farklı ırklar, diller, dinler, mezhepler, sağlık durumları, mahkumiyet durumları, engellilik durumları, kimlikleri ve haysiyetleri nedeniyle insanlık dışı

muamelelere maruz kalmaması için gereklidir. Bu nedenle, her öğrencinin tam saygı görmesi, eğitim hakkının sağlanması için hayati önem taşımaktadır.

3.3. ULUSLARARASI BELGELERDE EĞİTİM HAKKI

3.3.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

20. yüzyılın başından itibaren evrensel insan hakları fikri var olmasına rağmen, İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan ciddi insan hakları ihlalleri bu fikrin önemini artırmıştır. Bu nedenle, savaş sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler, insan hakları konusuna özel bir önem vermiştir. (Birinci, 2017, s. 72)

1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, hukuki bir bağlayıcılığı olmamasına rağmen, insan hakları fikrini benimsemeyi amaçlayarak evrensel bir farkındalık yaratmıştır. (Gözübüyük & Gölcüklü, 2009) Bildiride, insan hakları kavramını bütünsel olarak yansıtmak için klasik haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel hakları birleştirmeye özen göstermiştir. Bu amaçla, klasik haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar bir araya getirilmiştir.. (Sağlam F. , 2019)

İlk 21 madde, klasik haklar olarak da adlandırılan kişisel ve politik haklardan oluşmaktayken; 22. madde ile 27. madde arasındaki kısımda ekonomik, sosyal ve kültürel haklara yer verilmiştir. Bildirinin 26. maddesi eğitim hakkı ile ilgilidir. İlgili maddenin ilk fıkrasına göre, ‘‘Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.’’ Maddenin ikinci fıkrasındaki; ‘‘Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.’’ ifadeleriyle eğitim hakkının sağlanmasına yüklenen amaç vurgulanmıştır. Üçüncü fıkrada ise ebeveynlerin, çocuklarının alacağı eğitimle ilgili öncelikli hak sahibi olduğu açıkça ifade edilmiştir.

Madde 18 ise, düşünce, inanç ve ibadet özgürlüğü ile ilgilidir. Bu madde, kişilerin dini inançlarına yönelik eğitim ve öğretim hakkını da içermektedir. Çünkü "bu hak din veya

topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir" ifadesiyle vurgulanmıştır. Yani, bu madde, kişilerin dinlerini öğrenme, uygulama, ibadet etme ve dini törenler düzenleme özgürlüğünü de kapsamaktadır.

3.3.2. İnsan Hakları ve Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olarak da bilinen Kasım 1952 tarihli Avrupa Sözleşmesi, Avrupa Konseyi üyesi ülkeler tarafından 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalandı ve 3 Eylül 1952'de onaylandı. Bu sözleşme, temel kişisel ve sosyal hakları korumak amacıyla hazırlanmıştır. İnsan hakları Evrensel Deklarasyonu ile aynı hedefleri paylaşan ek protokoller de kabul edilerek, sözleşmenin savunduğu hak ve özgürlüklerin kapsamı genişletilmiştir. Bu protokoller, temel kişisel ve sosyal hakları da güvence altına almaktadır. Türkiye de dahil olmak üzere Avrupa Konseyi üyesi ülkeler tarafından kabul edilen bu sözleşme, insan haklarının korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

Sözleşmenin ana metninde yer almayan eğitim hakkı, Ekim 1952'de kabul edilen 1 No'lu Ek Protokol kapsamında mülkiyet ve serbest seçim hakları ile birlikte tanınmıştır. Eğitim hakkına ilişkin Ek Protokol'ün 2. maddesi aşağıdaki gibidir:

“Hiç kimse eğitim hakkından mahrum bırakılamaz. Devlet, kendisine verilen eğitim ve mesleki eğitim sorumluluklarını yerine getirerek, ebeveynlerin bu bilgi ve eğitimin dini ve felsefi inançlarına uygun olarak gerçekleştirilmesini sağlama haklarına saygı duymaktadır.”

Protokol, devletin eğitim hakkını herkes için güvence altına almayı hedeflediği ve aynı zamanda ebeveynlerin haklarına saygı gösterme sorumluluğunu da taşıdığı bir belgedir. Bu sorumluluk, eğitim ve öğretimin dini ve felsefi inançlara uygun olarak yürütülmesini sağlamayı içerir. Ancak, devletin sorumluluğu olumsuz olarak belirlenmez; tam tersine, herkesin eğitim hakkını koruma amacıyla olumlu bir sorumluluk üstlenir. Avrupa Komisyonu, devletlere eğitimi destekleme sorumluluğu verirken, yalnızca zorunlu eğitimi kapsar ve özel eğitimi destekleme görevi yoktur. Devlet, ebeveynlerin inançlarına

saygı gösterirken, bu inançların eğitimini ve oluşumunu sağlamakla yükümlü değildir. (Gözübüyük & Gölcüklü, 2009)

3.3.3. Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme

15 Aralık 1960 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) 11. Genel Kurulu'nda görüşülen bir sözleşme, imzalandı ve kabul edildi. Bu sözleşme, 14 Aralık 1960 tarihinde hazırlandı.

Giriş bölümünde, sözleşmenin hedefinin, *"İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, eğitim hakkının uygulanmasında ayrımcılığa karşı uygulanan yasağın uygulanmasının sağlanması, eğitim alanında fırsat eşitliği ve fırsatların teşvik edilmesi."* olduğu ifade edilmiştir. UNESCO, eğitimde ayrımcılık yasağına ilişkin uluslararası bir sözleşme yaparak, bu konunun daha etkin bir şekilde izlenmesini ve ihlal durumunda müdahale edebilme hakkını elde etmeyi amaçlamıştır.

6 maddeden oluşan Sözleşme'nin 1. Maddesi, ayrımcılığın tanımını ve kapsamını tanımlamaktadır. Sonuç olarak ayrımcılık; *"ırk, beden rengi, alan, dil, din, politik ya da diğer görüşlere, ulusal ya da sosyal kökenlere, ekonomik duruma ya da doğuma dayanan, eğitimde eşit muameleyi engelleyen ya da engelleyen kısıtlamalar"* şeklinde tanımlanmıştır. Bir bireyin veya grubun eğitime erişiminden mahrum bırakılması, onları düşük kaliteli eğitime zorlaması, insan haysiyetine aykırı davranması ve hakaret etmesi ve farklı kişiler veya gruplar için farklı eğitim kurumları kurması eğitim alanında ayrımcılığa yol açmaktadır.

Sözleşmenin 2. maddesinde, devlet izni çerçevesinde ayrımcılık teşkil etmeyecek durumlara işaret etmektedir. Her iki gruba da eşit kalitede eğitim veren ve aynı fırsatları sunan okulların açık olması koşuluyla, öğrenci kabulünde cinsiyetin ölçüt olarak alınması ayrımcılığa neden olmaz. Eğitim kurumları, din veya verilecek öğretim dili ile ilgili nedenlerle oluşturulabilir. Ancak, bu kurumlar, *"katılım veya katılım zorunlu değildir ve önerilen eğitim, aynı eğitim düzeyini elde etmek için yetkili makamlar tarafından belirlenen veya onaylanan standartlara uygundur"* şartlarını yerine getirmelidirler. Özel eğitim kurumları, bir grubu dışlamak değil, devletin sunduklarına ek olarak bu gruba fırsatlar sunmak ve sergilenen eğitim düzeyinin yetkililer tarafından izlenmesi şartıyla

oluşturulabilir. Bu maddede tanınan özel eğitim kurumlarını belirli koşullar altında açma yetkisi de eğitim özgürlüğü ile bağlantılıdır. (Algan, 2007)

3. madde ile Sözleşmeyi imzalayan Devletler taahhütte bulunurlar. Sonuç olarak, eğitimde ayrımcılığı oluşturan ulusal yasal düzenlemeler veya idari uygulamalar kaldırılacaktır. Eğitim kurumlarına kabul edilen öğrenciler, devletin sunduğu yardım ve fırsatlardan ayrımcılığa uğramadan yararlanabilirler. Devletler, öğrencilerin sosyal gruplarına göre farklı davranamazlar ve her eğitim kurumuna eşit şekilde yaklaşmak zorundadırlar. Ayrıca, devletler ülkelerinde yaşayan her bireye, uyruklarına bakılmaksızın eşit eğitim fırsatı sunmayı taahhüt etmektedirler.

4. madde, eğitim hakkından bahsediyor ve her çocuğun ücretsiz zorunlu eğitim hakkına sahip olduğunu belirtiyor. Amerika, *“Tüm devlet eğitim kurumlarında sağlanan eğitimin niteliğine ilişkin eğitim standartlarının ve koşullarının eşit değerinin sağlanması”* sorumluluk verilmiş, toplumda fırsat eşitliği ve muamelenin sağlanması amaçlanmıştır.

5. maddede, Sözleşmeyi imzalayan devletler tarafından verilecek eğitimin içeriğinin, insan toplumları arasındaki barış ve hoşgörüyü güçlendirmek, insan haklarına ve özgürlüklerine saygının toplumda yaygınlaşmasını sağlamak önemlidir. Ayrıca, eğitim özgürlüğü, kendi ana dillerinde eğitim alma hakkı ve ebeveynlerin inançlarına uygun bir eğitim almasını sağlayan kısıtlamaların kaldırılması gerekmektedir. Bu sayede, ebeveynler çocuklarının eğitim kurumunu seçme özgürlüğüne sahip olacaklardır.

3.3.4. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

BM Genel Kurulu tarafından 1966 yılında kabul edilen ve 1976 yılında 35 ülkenin onayıyla yürürlüğe giren Sözleşme, insan haklarının temelini özgürlük, adalet ve barış olarak tanımlamıştır. Bu haklar, her insanın doğuştan sahip olduğu ve insan onurunun kaynağı olan devredilemez ve vazgeçilemez haklardır.

31 maddeden oluşan Sözleşmenin eğitim hakkını düzenleyen 13. maddesi aşağıdaki gibidir:

“1. Taraflar arasında yapılan bu anlaşma, herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu kabul eder. Eğitim, insan kişiliğinin ve onurunun tam olarak gelişmesini hedefler ve insan

haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı arttırır. Ayrıca eğitim, herkesin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılmasına izin verir ve ırksal, etnik ve dini gruplar dahil olmak üzere tüm uluslararası topluluklar arasında anlayışı, hoşgörüyü ve dostluğu teşvik eder. Bu anlaşma, Birleşmiş Milletler barışı koruma faaliyetlerini desteklemeyi amaçlar.

2. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak gerçekleşmesi için;

- a) İlköğretimin herkes için zorunlu ve ücretsiz olması;
- b) Tüm önlemleri alarak, özellikle serbest eğitimin yaygınlaştırılması yoluyla, çeşitli orta öğretim biçimlerinin, teknik ve mesleki eğitim dahil olmak üzere, herkesin erişebileceği ve açık bir şekilde görülebileceği hale getirilmesi amaçlanmaktadır;
- c) Yükseköğretimin, tüm uygun yollarla ve özellikle serbest eğitimin yaygınlaşmasının artmasıyla, yeterliklerine göre herkese eşit olarak açılmasını;;
- d) İlköğretimini tamamlamamış veya hiç görmemiş kişiler için temel eğitimi mümkün olduğunca teşvik etmek veya güçlendirmek;
- e) Her düzeyde bir okul sisteminin geliştirilmesini, yeterli bir burs sisteminin kurulmasını ve eğitim personelinin mali koşullarının aşamalı olarak iyileştirilmesini kabul eder.

3. Bu Anlaşmaya Taraf Devletler, ebeveynlerin veya - bazı durumlarda- yasal vasilerin, Devlet tarafından belirlenenler dışında, Devlet tarafından belirlenen veya onaylanan belirli eğitim standartlarını karşılayan okulları seçme özgürlüğüne saygı göstermeyi ve çocuklarının kendi eğitimlerine uygun bir ahlaki ve dini eğitim almasını sağlamayı taahhüt eder.

4. Bireyler ve kuruluşlar, devlet tarafından belirlenen ölçütlere uygun olarak eğitim kurumları kurma ve yönetme özgürlüğüne sahiptir. Ancak, bu özgürlük, bu maddenin 1. fıkrasında belirtilen ilkelerin dikkate alınması şartıyla kullanılabilir. Bu madde, eğitim kurumlarının kurulması ve yönetilmesi özgürlüğünü kısıtlayıcı şekilde yorumlanamaz.”

Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme'nin 5. maddesinin birinci fıkrasında yer alan eğitim, “toplumları birbirine yaklaştıran ve evrensel bir barış ortamının sağlanmasında önemli rol oynayan bir araç” olarak tanımlanmıştır.

İkinci paragrafta, devletin tüm eğitim seviyelerindeki öğrencilere maddi yardım sağlama yükümlülüğü sabitlenmiştir. Ücretsiz zorunlu ilköğretimin yanı sıra ücretsiz ortaöğretim, mesleki veya teknik eğitim ve yüksek öğrenim alanlarında araştırma yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Üçüncü fıkra, ebeveynlerin çocuklarının eğitim alacakları kurumu seçme özgürlüğünü düzenlemektedir. Bu düzenleme, eğitim özgürlüğü yanı sıra inanç ve ibadet özgürlüğünü de kapsamaktadır.

Madde 14'de belirtilen görev, devletlere zorunlu eğitimi ücretsiz sağlamayanların en geç iki yıl içinde ücretsiz eğitime geçmeleri için planlama yapmalarını gerektirir.

Görüldüğü üzere eğitim hakkı, kapsayıcı bir tanımlamayla birçok bağlayıcı uluslararası sözleşme ile güvence altına alınan önemli bir insan hakkıdır.

IV. BÖLÜM

TEMEL İNSAN HAKKI OLARAK EĞİTİM HAKKI

İnsan hakları kavramının tanımlanırken kullanılan ölçüt, onun sınıflandırılması konusunda da belirleyici olmaktadır. Nitekim birçok farklı felsefi görüş ve düşünür tarafından farklı insan hakları tanımı ve sınıflandırması yapılmıştır.

Henry Shue'ya göre insan hakları, ahlaki haklardır. Bu haklar, bir bireyin belirli bir hakkı olduğunda, bu hakkın özünden yararlanabilmesi için toplum tarafından sağlanan genel güvenceye dayanır. Bu güvence, bireyin haklı taleplerinin ussal bir temelde olduğunu gösterir ve bu nedenle güvencelerin sağlanması gereklidir. Başka bir deyişle, insan hakları, bireylerin belirli haklara sahip olmalarını ve bu hakların korunmasını talep etmelerini haklı kılan ahlaki ilkelerdir ve toplumun bu hakları korumak için gerekli önlemleri alması gerekmektedir. (Shue, 1996, s. 26)

Temel haklar, insanların akıyla kabul edilebilir en temel talepleridir ve herkesin bu haklardan yararlanması için korunmaları gereklidir. Bu haklar, insanların saygınlığını korumak için vazgeçilmezdir ve diğer haklardan farklı olarak, herkesin yararlanması için korunmaları gereklidir. Temel hakların korunması, diğer haklardan yararlanabilmek için gereklidir ve bu nedenle haklı taleplerdir (Shue, 1996, s. 30)

Shue Temel haklar olarak adlandırılan hakları üç grupta toplar: güvenlik hakları, yaşamı sürdürme hakları ve bazı özgürlük hakları. Güvenlik hakları, öldürülmemek, saldırıya uğramamak, işkence görmemek gibi hakları içerir. Eğer bir kişinin güvenlik hakları korunmuyorsa ve toplum tarafından güvence altına alınmamışsa, o kişinin sahip olduğu diğer haklardan yararlanması mümkün olmayabilir. Öldürölme, saldırıya uğrama veya işkence görme korkusu, haklardan yararlanmanın önünde bulunan en ciddi engellerdir. Bu engeller ortadan kaldırılmadıkça, kişilerin sahip oldukları diğer haklardan yararlanmaları mümkün olmayacaktır. (Shue, 1996, s. 32)

Varlığını sürdürme hakları, insanların sağlıklı ve etkin bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli olan en temel şeylerdir. Bu haklar, insanların normal bir yaşam sürebilmeleri için ihtiyaç duydukları unsurları içermektedir. Bu unsurlar arasında temiz hava, temiz su, yeterli ve sağlıklı beslenme, uygun barınma koşulları ve temel sağlık hizmetleri yer

almaktadır. Bu haklar, insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için asgari düzeyde gereklidir ve herkesin erişebilmesi gereken temel haklardır (Shue, 1996, s. 33)

Shue, evrensel talepler olarak kabul edilen temel hakların, her insanın akıl yürütme yeteneği sayesinde yaşamlarını idame ettirebilmeleri için zorunlu olduğunu belirtmektedir. Bu hakların tanınması ve korunması, diğer hakların varlığı için önemlidir. Temel bir hak için diğer haklardan vazgeçilemez, ancak temel hakkın korunması için diğer haklardan feragat edilebilir. Shue, eğitim hakkını temel bir hak olarak kabul etmemektedir.

İoanna Kuçuradi, insan haklarını insanın değerine dayandırır. İnsanın değeri, onun özel bir varlık olmasından kaynaklanır ve bu nedenle insan hakları olarak adlandırılan bazı haklara sahip olur. İnsanın değeri, tür olarak sahip olduğu özellikler ve olanaklarla belirlenir. İnsanın en önemli özelliklerinden biri, değerlerini ortaya koymasıdır. İnsan, sahip olduğu olanaklar sayesinde değerlerini ifade eder ve bu da kişilerin insana özgü olanaklarını geliştirmeleri ve gerçekleştirmeleriyle mümkündür. Bu nedenle, insan hakları, insanın doğal olanaklarının -yani değerini bildiğimiz olanakların- gerçekleşebilirliğinin koşullarına ilişkin talepleri içeren ilkelerdir . (Kuçuradi, 2007, s. 57)

Ancak, bu taleplerin bir kısmı insanın doğal olanaklarının gerçekleştirilebilmesiyle doğrudan ilgilidir. Diğer bir kısmı ise bu olanakların geliştirilmesi için genel olarak gerekli önkoşullarla ilgilidir.

İnsan hakları, bireylerin insani potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için gerekli olan muameleye ilişkin taleplerdir. Bu haklar, kişilerin özgürlük ve güvenliği ile ilgilidir ve herkesin esir ya da köle durumunda tutulmaması, işkence ya da insanlık dışı muamele görmemesi, keyfi olarak tutuklanmaması gibi gereklilikleri içerir. Ayrıca düşünce ve kanaat özgürlüğü de bu haklar arasındadır. (Kuçuradi, 2007, s. 59)

İnsan hakları kapsamında talep edilen bazı haklar, insanların gelişimlerine olanak sağlayacak önkoşulların sağlanmasıyla ilgilidir. Bu haklar arasında sağlık, barınma, beslenme, çalışma ve eğitim gibi temel haklar yer almaktadır. (Kuçuradi, 2018)

Görüldüğü üzere Kuçuradi'ye göre insan hakları, insanın olanaklarının gerçekleşmesiyle doğrudan doğruya ilgili olan istemler ile bu olanakların geliştirilmesiyle ilgili olan istemlerdir. (Kuçuradi, 2018) Bu bağlamda yaşam hakkı, adil yargılanma hakkı, sağlık hakkı ve eğitim hakkı gibi haklar temel insan haklarıdır.

Eğitim, gerekliliği hakkında tartışma yaratmayan, birçok uluslararası sözleşmede atıfta bulunulan ve evrensel olarak kabul edilen temel bir insan hakkıdır. Her ne kadar kimi sınıflandırmalara göre temel haklardan sayılmıyor olsa da eğitim hakkı, gerek diğer tüm haklarla aynı tarihsel süreçleri yaşaması; gerek diğer tüm hakların kullanılabilmesini ve korunmasını mümkün kılması; gerekse de bireylerde insan haklarına uygun değerlendirme yapma bilinci oluşturulabilmesi açısından temel insan hakkıdır.

Eğitim hakkı, diğer tüm insan hakları gibi, belli bir dönemde artan toplumsal talepler ve mücadeleler sonucunda elde edilmiştir. Eğitim hakkı arayışı önce herkes için eğitim hakkı talebi ile başlamış, sonraki dönemlerde herkes için eşit muamele hakkı olarak talep edilmiştir. 70'lerin sonunda fırsat eşitliğinden ziyade eşit sonuçlara yönelik dengeyi yeniden tesis etmeye yönelik politika ve girişimler gündemde. Nitekim bu hak aramaları sonucunda eğitim hakkı, Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, bildiri, sözleşme, tavsiye gibi kuruluşların benimsediği belgelerde bir karar, bir ilke vb. doğası gereği insan hakları ile ilgili birçok uluslararası ve bölgesel belgede garanti edilmektedir.

Eğitim hakkı, diğer tüm hakların gerçekleşmesinde önemli bir rol oynar. Doğuştan sahip olduğu devredilmez ve vazgeçilmez hak ve özgürlüklerin varlığından haberdar olmayan bir kişi, kendi haklarını talep edemez. Haklarını talep etme hakkına sahip olduğunu bilmeyen bir kişi için mümkün olmadığından, kişinin haklarını bilmesi ve talep etmesi eğitim hakkının verilmesiyle mümkündür. Bu bakımdan eğitim hakkı, diğer insan haklarının gerçekleşmesini garanti eden en önemli haktır.

Bireylerin fırsat eşitliği boyutunda ve hiçbir ayırım gözetmeksizin sosyal yaşama uyum sağlayabilmeleri için eğitim hakkından yararlanmaları gerekmektedir. Böylece birey elde ettiği bu hakla kendi hayatını yaşayabileceği gibi diğer hakları kullanma hakkını da elde edebilecektir. Bu şekilde birey diğer tüm haklarını da kullanabilecektir. Düşünce

özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü veya siyasete katılma özgürlüğü gibi medeni ve siyasi haklar, ancak eğitilmiş bir kişi olduğunda anlam ve güç kazanır.

Eğitim, insan haklarının korunmasında hayati bir rol oynar ve önceliklidir. Devlet, insanların haklarını öğrenmeleri için sorumludur çünkü hakların korunması, haklarının bilgisine bağlıdır. Bu nedenle, insan hakları Çerçevesi müfredatı eğitim kurumlarında yer alır. Eğitilmiş bireyler, diğer hakların korunmasında ve tanınmasında etkili bir rol oynayabilirler.

Anne ve çocuk ölümleriyle ilgili birçok çalışma, annenin eğitim düzeyinin düşüklüğü veya okuma yazma bilmemesinin önde gelen etkenlerden biri olduğunu göstermektedir. Bu durum, eğitim hakkının elde edilememesiyle birlikte yaşam hakkının da elde edilemez hale gelmesine neden olmaktadır.

Eğitim hakkı, insan hakları bilincinin oluşturulması ve bu bilincin sürdürülmesi için hayati öneme sahiptir. Bir toplumda insan hakları, her ne kadar net bir şekilde tanımlanmış, kesin ve geçerli ölçütlerle tespit edilmiş, ilgili mevzuatlar kapsamında güvence altına alınmış ve hakların ihlali durumunda yaptırımlar belirlenmiş olsa bile bireylerde insan haklarının tanınması, korunması ve istenmesi bilinci yoksa bunların hiçbirisi hakların korunması için yeterli olmayacaktır. Bu yönüyle eğitim, insan haklarının gerçekleştirilmesi ve korunması konusunda çok büyük bir öneme sahiptir.

Eğitim, toplumun yanı sıra bireyler için de önemli bir haktır. Kişisel gelişime katkıda bulunarak, bireyin niteliklerini vurgular ve böylece topluma faydalı bir birey olarak yetişmesine yardımcı olur. Eğitim sayesinde bireyler sosyal statü kazanır ve sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayacak fırsatlar elde ederler. (Sağlam Ö. , 2011)

Eğitime erişim fırsatı sunulduğunda, insanların neler başarabileceklerine dair örnekler sıkça görülebilir. Aksine, yeterince desteklenmeyen veya desteklenmeyen insanların eğitime erişim eksikliğinin yol açtığı sorunlarda, kendilerine ve bulundukları topluma zarar verebilecekleri gözlemlenebilir. Eğitime erişimdeki zorluklar tüm sorunların temel nedeni olmasa da, dolaylı veya doğrudan bir bağlantı kurulabilir. Bu nedenle, sorunlu alanların iyileştirilmesi, herkesin yetenekleri, kapasiteleri ve ilgileri doğrultusunda eğitim alma hakkının sağlanmasına bağlıdır.” (Akyüz, 2000).

Tüm bu yönleriyle eğitim hakkı, diğer tüm haklarla aynı tarihsel süreci yaşamış; diğer tüm hakların gerçekleşmesini ve korunmasını sağlayan; aynı zamanda bireyin baş başa kaldığı bir durumda insan haklarını koruyan ve geliştiren bir değerlendirme yapmasını sağlayacak bilinci oluşturan temel bir insan hakkıdır.

SONUÇ

Bireylerin sırf insan olmalarından ötürü sahip oldukları, dokunulmaz, vazgeçilmez, devredilmez haklarını ifade eden insan hakları kavramı, tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar birçok filozofun, felsefî görüşün, siyaset bilimcinin ve hukukun farklı bakış açılarıyla ele aldığı önemli bir konu olmuştur. Birçok farklı felsefî görüş ve düşünür tarafından ele alınması insan hakları kavramının da birçok farklı tanımının yapılmasına sebep olmuştur. Bu farklı tanımlamalar da insan haklarının farklı şekilde sınıflandırılmalarına neden olmuştur.

Çalışmada bahsedildiği üzere, insan hakları birçok farklı ölçüte ve düşünüre göre farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalar neticesinde hangi hakların temel haklardan olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kimilerine göre temel haklar, sadece kişi ve siyasi haklardan; kimilerine göre sadece birinci kuşak haklardan ibaret sayılmıştır. Ulusal ve uluslararası insan hakları belgelerinde belirli hakların belirlenmiş ve temel haklar ilan edilmiş olması bu tartışmalara son vermek için yeterli olmamıştır. Özellikle bir hakkın hangi kriterlere veya özelliklere göre insan hakkı olarak kabul edildiğinin bu belgelerde açıkça belirtilmemesi günümüzde tartışmaların devam etmesinin nedenlerinden biridir.

Ancak her ne kadar çeşitli sınıflandırmalar yapılsa da insan hakları bir bütündür, biri korunmadan diğerlerinin korunması mümkün değildir. Örneğin sağlık hakkını kullanamayan ve tedavisi mümkün olan bir hastalıktan vefat eden bir bireyin yaşam hakkı da korunmamış olur. Siyasi hakların kullanımı ancak eğitim hakkını kullanabilen insanlar için mümkündür.

Eğitim hakkı, ikinci kuşağın sosyal haklarından biri olarak kabul edilir ve kişinin toplumdaki ve devletten talep edebileceği haklar arasında yer alır. Ancak, insan hakları arasında hiyerarşik bir ilişki kurulmadan yaklaşılmalıdır, çünkü tüm insan hakları eşit derecede önemlidir. Eğitim hakkı, pahalı ve teknik gereklilikler gerektiren bir hak olduğundan, devlet desteği olmadan etkin bir şekilde kullanmak zordur. Bu nedenle, devletin desteği eğitim hakkının etkin bir şekilde kullanılması için önemlidir.

Ancak bu durum eğitim hakkının diğer tüm hakların gerçekleştirilmesini ve korunmasını sağlamada ne kadar önemli ve başat bir rol oynadığı gerçeğini değiştirmez.

Eğitimin önemi ve insan yaşamındaki yerine dair tarihsel süreç, onu temel bir insan hakkı olarak kabul etmemizi sağlamış ve birçok ulusal ve uluslararası yasal düzenlemede güçlendirmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ilk kez belirtilen bir hak olarak, herkesin eğitim hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Uluslararası hukuk ise, çocukların eğitim haklarını kullanmaları ve eğitimlerini yönlendirmek için ebeveynlere sorumluluk yüklemektedir. Eğitim hukuku alanı, zaman içinde yeni uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve bu sözleşmelerin uyumunu denetleyen kişiler ve komitelerin yorumlarıyla genişlemiştir.

Eğitim hakkı, başlangıçta temel eğitime erişim düzeyinde anlaşılmış olsa da, zamanla yükseköğretim düzeylerini de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Devletin bu alandaki yükümlülükleri artmıştır. Eğitim hakkı, herkesin eşit bir şekilde ücretsiz eğitime erişim hakkı yanı sıra, kaliteli eğitim ve saygın bir eğitim ortamında öğrenim görme hakkını da içermektedir.

Eğitim hakkının içeriğinin gelişmesi, kimsenin eğitim hakkından mahrum bırakılamaması bağlamında devletlere negatif bir yükümlülük yüklerken; bireylerin Ekim ayına kadar eğitim hakkından etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için alınacak ek önlemlerin bir parçası olarak olumlu yükümlülükler getirmektedir. Devletlerin bu olumlu yükümlülüğü yasal koruma altındaki tüm bireyler için geçerliyse, dezavantajlı gruplar (göçmenler, mülteciler, çocuklar, engelliler, yaşlılar, yoksullar vb.) için çok daha gereklidir. Çünkü dezavantajlı gruplar, toplumun diğer üyelerinin aksine, genellikle kendi ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan veya sosyal fırsatlardan mahrum kalan kişilerden oluşur. Alınacak ilave tedbirlerle bu kişilerin temel haklarını etkin bir şekilde kullanmaları mümkündür. Ek tedbirler alınmadığı takdirde dezavantajlı kişiler, temel haklardan yararlanamamaktadır.

Özellikle bu kişilerin eğitim haklarından mahrum kalmamaları için gerekli tedbirlerin alınması, mevcut eşitsizliklerin giderilmesi için makul tedbirlerin alınması ve özel koruma gerektiren dezavantajlı grupların eğitime erişimine izin veren hükümlerin deşifre edilmesi devletlerin yükümlülükleri arasındadır.

Sonuç olarak eğitim hakkı, gerek diğer tüm haklarla aynı tarihsel süreçleri yaşaması; gerek diğer tüm hakların kullanılabilmesini ve korunmasını mümkün kılması; gerekse de

bireylerde insan haklarına uygun değerlendirme yapma bilinci oluşturulabilmesi açısından temel insan hakkı olarak kavramsallaştırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, S. (2016). *Uluslararası Hukukta ve Türkiye'de Eğitim Hakkı*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Algan, B. (2007). *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Altunya, N. (1999). *Eğitim Hakkı*. İstanbul: Türkiye Tarih Vakfı Yayınları.
- Aristoteles. (tarih yok). *Politika*.
- Bildirgesi, İ. H. (tarih yok). *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*. Kasım 10, 2022 tarihinde [www.hsk.gov.tr: https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf](https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf) adresinden alındı
- Birinci, G. (2017). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Tarihi I: Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler'e''. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 72.
- Bulut, N. (2009). *Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar*. İstanbul: On İki Levha .
- Can, M. (2019). İnsan Hakları ve Demokrasi Arasındaki İlişkinin Felsefi Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2155-2167.
- Coşkun, V. (2006). *İnsan Hakları-Liberal Açından Bir Tahlil*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Çallı, Y. (2009). *Türk Anayasa Hukuku'nda Eğitim Hakkı*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi.
- Çetin, E. (2008). *1982 Anayasası'nda Sosyal Haklar ve Avrupa Sosyal Şartı'na Dair Spesifik Sorunlar*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.
- Demir, H. (2013). *Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi Bağlamında Demokrasi Ve Demokrasi Karşıtı Görüşler, Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- Demir, H. (2013). *Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi Bağlamında Demokrasi ve Demokrasi Karşıtı Görüşler: Giovanni Sartori ve Carl Schmitt* . Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Donnelly, J. (2003). *Universal Human Rights in Theory and Practice* . London: Cornell University Press.
- Ergüngör, B. (2010). *Bireysel Özgürlük Ve Kültürel Özgürlük Tartışmalarına Katkı Olarak Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Gözübüyük, Ş., & Gölcüklü, F. (2009). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güneş, A. M. (2020). *İnsan Hakları Hukukuna Giriş* (s. 110). içinde Ankara: Adalet Yayınevi.
- Karaman, Z. (2013). *Mevsimlik Tarım İşçisi Çocukların Eğitim Hakkına Erişim Durumları ve Sosyal Beceri Yeterliliklerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Belirlenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Kaymak, B. (2010). *Demokrasi ve İnsan Hakları Çerçevesinde Endüstriyel Demokrasinin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Kuçuradi, İ. (2007). *İnsan Hakları: Kavramı ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (2018). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (2018). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (2018). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Mengüsoğlu, T. (1977). *Mengüsoğlu, T. (1977). "Antropolojinin Işığında Eğitim", Felsefe Kurumu Seminerleri 1-2-3, ss. 10-18 Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.*

Mengüsoğlu, T. (2015). *İnsan Felsefesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Oğuzkan, A. (1974). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özdemir, M. Ç., & Arslangilay, A. S. (2019). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: PEGEM Akademi.

Özer, İ. (1996). Siyasal Kültür, Demokratik Değerler. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 74-76.

Özüerman, T. (1998). *Türkiye'nin Batılılaşma ve Demokratikleşme Açmazı*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Rehman, J. (2003). *International Human Rights Law - A Practical Approach*. Great Britain: Pearson Education Limited.

Sağlam, F. (2019). *'İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde Tüm Hak ve Özgürlüklere Yönelik Kurallar Üzerine Bir Deneme*. Ankara: MÜHF-HAD.

Sağlam, Ö. (2011). *Sosyal Devlet ve İnsan Hakları*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.

Saraç, N. (2010). *İnsan Hakları ve Kültürel Görelilik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sen, A. (2006). *Kimlik ve Şiddet: Kader Yanılsaması*. İstanbul: Türk Henkel Yayınları.

Shue, H. (1996). *Basic Rights; Subsistence, Affluence, and U.S. Foreign Policy*. . Princeton: Princeton University Press .

Tepe, H. (2009). Sosyal Haklar ve İnsan Hakları: Sosyal ve Ekonomik Haklar Olmadan İnsan Hakları Korunabilir mi? *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu*. Ankara: Belediye- İş Yayınları.

Topsakal, C., Merey, Z., & Keçe, M. (2013). Göçle Gelen Ailelerin Çocuklarının Eğitim-Öğrenim Hakkı ve Sorunları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Turhan, A. (2013). İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2).

Uluç, G. (2009). *Medya ve Oryantalizm: Yabancı, Farklı ve Garip... Öteki*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Yavuz, B. (2009). Çoğulcu Demokrasi ve İnsan Hakları. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1-2.

EK 1. Orijinallik Raporu

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 08/11/2023

Tez Başlığı: Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Eğitim Hakkı

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 29 sayfalık kısmına ilişkin, 08.11.2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☒ Kaynakça hariç
- 3- ☐ Alıntılar hariç
- 4- ☒ Alıntılar dâhil
- 5- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Yusuf ÖKSÜZ

Öğrenci No: N19234173

Anabilim Dalı: İnsan Hakları

Programı: İnsan Hakları - Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HUMAN RIGHTS DEPARTMENT**

Date: 08/11/2023

Thesis Title : The Right to Education As a Fundamental Human Right

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 08/11/2023 for the total of 29 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 13 %.

Filtering options applied:

- ☒ Approval and Declaration sections excluded
- ☒ Bibliography/Works Cited excluded
- ☐ Quotes excluded
- ☒ Quotes included
- ☒ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Yusuf ÖKSÜZ

Student No: N19234173

Department: Human Rights

Program: Human Rights

ADVISOR APPROVAL

EK 2. Etik Kurul Muafiyet Formu

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 19/9/2023	
Tez Başlığı: Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Eğitim Hakkı	
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:	
1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.	
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Adı Soyadı:	Yusuf ÖKSÜZ
Öğrenci No:	N19234173
Anabilim Dalı:	İnsan Hakları
Programı:	İnsan Hakları
Statüsü:	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u>	
(Unvan, Ad Soyad, İmza)	
Detaylı Bilgi:	http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr
Telefon:	0-312-2976860
Faks:	0-3122992147
E-posta:	sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr
	HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES HUMAN RIGHTS DEPARTMENT

Date: 19/9/2023

Thesis Title: THE RIGHT TO EDUCATION AS A FUNDAMENTAL HUMAN RIGHT

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Yusuf ÖKSÜZ

Student No: N19234173

Department: Human Rights

Program: Human Rights

Status: ☒ MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

(Title, Name Surname, Signature)

